

Trvalo udržateľný rozvoj

Čo by sme sa mali naučiť?

- Uvedomiť si existenciu previazanosti jednotlivých prvkov rozvoja spoločnosti, príčin a dôsledkov javov okolo nás a svojej roly v nich.
- Nasmerovať sa k schopnosti viacrozmerného nazerania na dianie, odhaľovania komplexných vzťahov prekračujúcich hranice krajín a systémov.
- Dokázať vymenovať viacero príkladov vplyvov nášho správania sa na budúce generácie.
- Dokázať vymenovať viacero príkladov nášho správania sa na ľudí inde na planéte.

1) Utópia 21. storočia?

„Dnes už vedel o Utópii dosť na to, aby mu bolo jasné, že celá krajina je ako jedna veľká záhrada, prirodzene krásna a rozvitá, každá jej vrodená škaredosť bola opravená a prekonaná... Doba ekonomických konfliktov a experimentov je už za ňou, v Utópii už našli cestu ako robiť veci správne.“

Ľudia ako bohovia (1923) H. G. Wells

Keď si v minulosti autori vedeckej fantastiky predstavovali budúcnosť, mnohí z nich si svet 21. storočia vysnívali ako raj na Zemi, kde nikto netrpí chudobou, hladom či nedostatkom, kde ľudia ovládli prírodu a svetu zavládol súlad. Žiaľ, ich predstavy zostali len na papieri a realita je omnoho menej prozaická.

Svet dneška stále trpí obrovskou chudobou a nerovnosťou, ktorá sa v mnohých prípadoch ešte viac prehľbuje, bohatí bohatnú ("rich-get-rich" dynamika, Solow, 2015) a chudoba je miestami čoraz hlbšia. A to aj napriek všetkým rozvojovým snahám, ktoré môžeme v masívnom inštitucionalizovanom meradle sledovať už bezmála sedemdesiat rokov. Zároveň sa planéta bezprecedentne otepľuje a mení sa na miesto, v ktorom bude život iný, než aký sme ho poznali do dnešných čias (viac v kapitole Klimatická zmena). Planéta naráža na svoje planetárne medze (viac v kapitole Životné prostredie a planetárne medze) a ľudstvo sa len pomaly, ak vôbec, blíži k tomu, aby dokázalo zodpovedne pristúpiť k svojej budúcnosti.

Všetky tie spomínané výzvy a mnohé ďalšie spolu tvoria kosť najväčšej z nich, kosť výzvy, ktorá pred nami stojí v najbližších rokoch a desaťročiach – zabezpečiť **trvalo udržateľný rozvoj na globálnej úrovni**.

Prepojená planéta

V tejto kapitole si povieme o mnohorozmernom koncepte trvalo udržateľného rozvoja našej skrz-naskrz poprepájanej planéty. Na jednej strane o myšlienkovú podstatu tohto konceptu, na akých princípoch a východiskách stojí. Na strane druhej o aktuálnej snahe o jeho uvedenie do praxe. K nemu by malo dôjsť prostredníctvom novej rozvojovej agendy OSN, ktorá by mala do roku 2030 spraviť svet iným. A najmä udržateľným¹.

Narozdiel od minulosti - len pre ilustráciu si skúste predstaviť, čo sa vám v mysli objaví pri prečítaní pojmu "rozvojová" - tentokrát nejde o ďalší plán "rozvojovej pomoci" krajinám globálneho Juhu^{2,3}. Plán sa týka všetkých krajín sveta bez rozdielu, je tzv. univerzálny. Od Číny po Namíbiu, od Slovenska a vôbec celej EÚ po Spojené štáty, Patagóniu či petrodolárové kráľovstvá Blízkeho východu.

Zároveň si naznačíme, aj akým spôsobom sa pri presadzovaní tohto konceptu prejavujú mocenské vzťahy, o ktorých ste sa mohli dočítať v predošlých kapitolách. Budeme sa snažiť zohľadniť, kto má na ničenie planéty väčší podiel, kto poťahuje za nitky pri nastavovaní riešení a neriešení, pravidiel a nepravidiel, kto sa dokáže ničeniu a nespravodlivým vzťahom brániť a kto naopak nie, ale pritom trpí najviac, koho hlas počuť a kto zostáva nemý. Na tento aspekt sa pokúsime pozrieť cez médiá. Tým uvedieme do praxe to, čo sme obsiahli v predošlých kapitolách.

Napokon sa zamyslíme nad tým, ako (ne)bývajú a ako by mohli byť témy udržateľného rozvoja reflektované v médiách tak, aby na jednej strane reflektovali jeho dimenzie v celej ich komplexnosti a zároveň, aby odrážali viaceré možné pohľady na rozvoj našej spoločnej planéty, perspektívy prichádzajúce z rôznych častí sveta, či z rôznych úrovní sociálnej hierarchie.

2) Terminologické upratovanie

• Rozvoj

Odpoveď čo je to rozvoj, je z tých náročnejších. Existuje množstvo rôznych náhľadov, mnoho z nich aj kritických. Jedna z najčastejších výčitiek je, že tento pojem má určené smerovanie - je tzv. normatívne nabitý, čím vzniká pomyselné *pred a po, lepšie a horšie, rozvinutejšie a menej rozvinuté*. Preto sme si vybrali pomerne neutrálnu definíciu rozvoja spoločnosti od sociológa Piotra Sztompku: "sociálny rozvoj" popisuje proces otvárania sa možností a príležitostí obsiahnutých v systéme" (2003: 8). To znamená, využitie potenciality,

¹ Človeku pri týchto vzletných cieľoch ani nemôže nenapadnúť paralela s citátom z úvodu. No takéto "veľké" plány môžeme brať s určitou rezervou, do istej miery ako určitý druh marketingu. Zameriavajú pozornosť politikov a verejnosti na vybrané problémy, tvoria víziu, hoci často nie je celkom domyslená a realizovateľná. Určuje však určité smerovanie, ktorým by sme sa mali zameriavať.

² Globálny Juh vs. Sever - Pojmom globálny Juh bývajú v rozvojovom diskurze označované menej rozvinuté krajiny, z ktorých väčšina leží na južnej pologuli, respektíve na juh od „nás“. Nejde však o teritoriálne presne vymedzený pojem. Pojem spopularizoval v roku 1980 v tzv. Brandtovej správe vtedajší kancelár Nemeckej spolkovej republiky Willy Brandt. Správa je dodnes považovaná za najprepracovanejšiu analýzu medzinárodných rozvojových otázok. Willy Brandt viedol komisiu, ktorá správu vytvorila (Brandt, 1980).

³ Menšinový vs. väčšinový svet. Tieto dichotomické pojmy vznikli, aby sa zabránilo "čiernobielej" terminológii v rozvoji. Pojmy ako rozvinutý, nerozvinutý, rozvojový, prvý či tretí svet implikujú, akoby v rozvoji šlo o akési súťaženie. Pojmy "väčšinový svet" a "menšinový svet" sa preto nevzťahujú k žiadnemu kontinuu, pozdĺž ktorého by sa mali krajiny pohybovať. Vychádzajú zo skutočnej mocenskej nerovnováhy medzi krajinami a v rámci krajín. Realita je totiž taká, že väčšina ľudí na svete ("väčšinový svet") nemá žiaden, alebo má len obmedzený prístup k svetovým zdrojom. O menšinovom svete to platí presne naopak.

ktorú spoločnosť svojim členom dať môže, pokiaľ im v tom nebráni napríklad zlé zdravotníctvo či školstvo.

Rozvoj pozostáva z viacerých rozmerov, jeho možné zadefinovanie sa rôzni. Známa je definícia využitá v indexe ľudského rozvoja (Human Development Index - HDI) z dielne Rozvojového programu OSN (UNDP). Tá zohľadňuje tri ukazovatele - príjem na obyvateľa, vzdelanostnú úroveň a dĺžku dožitia. Stále nie komplexné, ale o poznanie širšie.

- **Rozvoj a rast**

Tieto dva pojmy, hoci sa zvyknú zamieňať, sa výrazne líšia. *Rast* je len možný komponent *rozvoja*, no nie jeho ekvivalent. Dokonca môžeme mať zároveň rast a žiaden rozvoj. V tejto súvislosti sa dá spomenúť výrok nemenovaného brazílskeho politika: "Brazílii sa darí, Brazílčanom nie". Brazília sa v čase, z ktorého výrok pochádza, zvykla uvádzať ako príklad krajiny rastu bez rozvoja (McCann a McCloskey, 2011, s. 26). Skrátka, ak prudko rastie ekonomika, ešte to neznamená, že z toho čosi reálne má spoločnosť, a toľž nie jednotlivci v nej.

- **Súlad politík v prospech udržateľného rozvoja (Policy Coherence for Sustainable Development - PCSD)**

Hoci znie názov tohto konceptu – súlad (alebo aj koherencia) politík v prospech udržateľného rozvoja – odstrašujúco úradnícky, jeho podstata je jednoduchá. Hovorí o tom, že by žiadna verejná politika – z oblasti obchodu, financií, zmeny klímy, životného prostredia, potravinovej bezpečnosti, migrácie, bezpečnosti a ďalších globálnych výziev – nemala smerovať proti rozvoju na národnej ani globálnej úrovni (OECD, 2015). Cieľ dosiahnuť udržateľný rozvoj by sa tak mal stať integrálnou súčasťou prípravy politík a tvoriť jednotiaci prvok s presahom na celoplanetárnu úroveň. Slovenská vláda sa vo vlastnom programovom dokumente zaviazala v roku 2016 prijať národnú stratégiu koherencie politík pre rozvoj. V termíne sa jej to stihnúť nepodarilo (k marcu 2017).

- **Negatívne externality**

Negatívna externalita je pojem z ekonómie a spomínať ho budeme aj v nasledujúcej kapitole o globalizácii. Zjednodušene povedané ide o výdavok, ktorý nenesie ten, kto ho urobil, ale ktosi iný. Medzinárodný menový fond napríklad vypočítal, že priemysel s fosílnymi palivami produkuje každú minútu skryté náklady vo výške 10 miliónov dolárov (MMF, 2015a). Ide napríklad o výdavky na zdravotníctvo spôsobené zhoršeným zdravím kvôli exhalátom, či nižšia miera dožitia a ďalšie. Náklady spojené s používaním fosílnych palív sa tak prenášajú na plecia niekoho (daňovníkov, štátu, jednotlivcov, ktorí ochorejú a pod.) či niečoho (životného prostredia). Napríklad aj nižší počet návštevníkov turistického rezortu spôsobený smogom je kvantifikovateľný. Tieto výdajky sa však bežne nezohľadňujú, zaplatí ich ktosi iný, obvykle daňoví poplatníci. Ide tak vlastne o skryté štátne dotácie.

- **Agenda 2030 / Ciele udržateľného rozvoja**

V roku 2015 po rokoch príprav prijala OSN Agendu 2030 k udržateľnému rozvoju platnú pre celý svet. Ide o kombináciu vzájomne integrovaných, vyvážených a zosúladených vnútorných a vonkajších verejných politík vo všetkých oblastiach udržateľného rozvoja. Tvorí ju 17 Cielov udržateľného rozvoja (Sustainable Development Goals - SDGs). V našich podmienkach by mali tvoriť rozvojový rámec Slovenska, tak smerom dovnútra ako aj do

zahraničia, ktorý zároveň zapadne do širšieho rozvojového rámca v globálnom kontexte. Vychádzajúc pritom z vyššie spomínaného princípu PCSD, ako ho definuje OECD. Nejde teda o plán rozvojovej spolupráce - teda pomoci krajinám globálneho Juhu -, ale o plán štrukturálnej ekonomickej a sociálnej transformácie Slovenska v súlade s východiskami udržateľného rozvoja v globálnej perspektíve.

- **Svetová ekologická stopa a “overshoot day”**

Každá surovina a z nej vyrobené produkty, ktoré využívame, či už na jedenie, bývanie, cestovanie, alebo šatenie, potrebuje určitý priestor (a čas), aby mohla vzniknúť a neskôr sa obnoviť.

Napríklad lesy, ktoré dorastajú ako nejaké perpetuum mobile, aby sme ich mohli znovu vyrábať, alebo ryby, ktoré sa rozmnožia tak, aby ich bolo znovu dostatočné množstvo a my sme ich mohli znovu uloviť. Príroda zároveň potrebuje aj zdroje na odstránenie našich odpadov - napríklad lesy, ktoré dokážu zachytiť kyslíčnik uhličitý, ktorý vypúšťame do ovzdušia, či baktérie, ktoré dokážu spracovať naše odpadky.

Nič z toho už však nerobíme v dostatočnej miere. Rybám nedávame čas a priestor, aby sa rozmnožili, lesom čas, aby dorástli. V roku 2016 sme bod, keď sme vylovili našu ročnú dávku rýb, vyrúbali ročnú fúru dreva, dosiahli 8. augusta. Minulý rok to bolo o pár dní neskôr 13. augusta, pred dvadsiatimi rokmi až 10. októbra. Každý rok sa tento dátum posunie o čosi bližšie k začiatku roka. Podľa výpočtu Global Footprint Network to znamená, že v roku 2016 sme minuli toľko zdrojov, koľko by nám ponúklo 1,6 planéty. No máme len jednu, a tak 0,6 planéty takpovediac prejeme našim potomkom a dlh preniesieme na ich plecia (www.foodprintnetwork.org). V zásade tak ide o určitú formu vyjadrenia negatívnych externalít spomínaných vyššie.

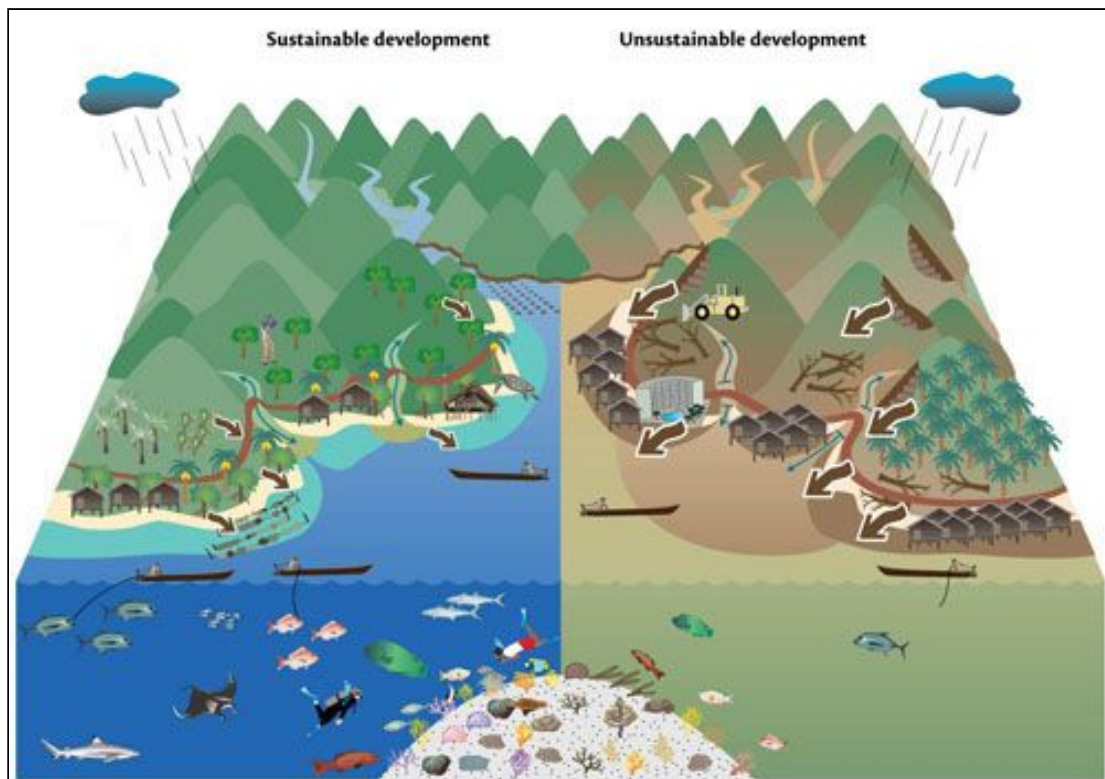
3) Trvalo udržateľný rozvoj

„Trvalo udržateľný rozvoj je rozvoj, ktorý naplňuje potreby dnešnej generácie bez toho, aby ohrozil možnosti budúcich generácií uspokojiť ich vlastné potreby.“

(Brundtlandovej správa, OSN, 1987)

Citát hovorí o tom, že by sme sa mali správať a konať tak, aby sme svet po sebe nechali v takom stave, v akom by sme ho sami radi našli. To je zjednodušene podaný princíp udržateľného rozvoja. Významným míľnikom v tejto otázke bola práve tzv. Brundtlandovej správa s názvom Naša spoločná budúcnosť (Our Common Future), report, ktorý pre OSN pripravila komisia pod vedením niekdajšej nórskej premiérky Gro Brundtland. Správu predstavila v roku 1987. Vtedy bol tento koncept vôbec po prvýkrát v dejinách predstavený na takom vysokom fóre.

Obr. 1 - Udržateľný rozvoj v indonézskej provincii Západná Papua

Vytvorenie udržateľného usporiadania o.i. pozostáva z vybudovania cestnej infraštruktúry postavenej ďalej od pobrežia, stavby mostov, ktoré umožnia migrovať rybám a ďalším tvorom, či vysádzania rastlín, prostredníctvom ktorých dôjde k obmedzeniu erózie. Udržateľné poľnohospodárstvo hospodársky a sociálne podporí miestne komunity, podpora ekoturistických riešení prispeje k boju proti erózii, či znečisťovaniu vody. Zároveň rozvoj ekologických turistických riešení prinesie príjmy miestnemu obyvateľstvu, ktoré tak dokáže investovať viac zdrojov do vzdelávania či zdravotníctva a zároveň si zachová svoje tradičné prístupy k živobytiu a ochráni biodiverzitu, na pevnine aj v mori, čím sa obratom zachová potravinová bezpečnosť. A tak dookola.

Na druhú stranu, vytvorenie neudržateľného usporiadania o.i. pozostáva z budovania neudržateľnej infraštruktúry, t.j. ciest postavených príliš blízko pri pobreží ohrozených stúpajúcou hladinou mora, mostov a iných konštrukcií blokujúcich migráciu rýb hore a dole riekami. Klčovanie stromov v okolí ciest vedie k vyššej erózii a odtokaniu živín. Neregulované turistické riešenia takisto zvyšujú eróziu a zhoršujú kvalitu vodných zdrojov. Ďalším zdrojom erózie a splavovania živín môžu byť plantáže palmy olejnej. Príveľa sedimentov splavených do mora zabíja koraly, podporuje rast chalúh a ničí biodiverzitu v mori. Tým spätne znižuje šance miestnej komunity rozvíjať turizmus a zlepšiť tak svoje príjmy, zabezpečiť lepšie vzdelávanie svojim potomkom, či lepšiu zdravotnú starostlivosť.

Na obrázku 1. vidíme ilustračný príklad udržateľného prístupu k rozvoju. Podobné príklady si môžeme predstaviť od tých najmenších lokálnych riešení spojených napríklad so zvyšovaním odolnosti miest, po globálne riešenia spojené s potláčaním klimatickej zmeny.

Zdroj: <http://ian.umces.edu/blog/2009/08/27/the-birds-head-seascape-in-west-papua/>

Ide o integrujúce prístupy k rozvoju komunity a v širšom zmysle (globálnej) spoločnosti a ekonomiky, realizované na pozadí udržateľne využívaného a rozvíjaného životného prostredia. Prístupy k sociálnej, ekonomickej a environmentálnej realite teoreticky platné na celom svete, zapadajúce do jedného globálneho rozvojového rámca, ktorého

prvky by si nemali navzájom odporovať. Cieľom je zosúladiť hospodársky a spoločenský pokrok s plnohodnotným zachovaním životného prostredia.

Od lokálnej úrovne po globálnu.

Je totiž jedno, či je to súostrovie Vanuatu v Oceánii, Grónsko na ďalekom severe alebo Slovensko v strednej Európe. Všetky spoločnosti a ich aktivity spolu podľa tejto teórie viac či menej úzko súvisia a naše konanie sa tak v rôznej miere ovplyvňuje. Napríklad cez ekonomické vzťahy, či environmentálne dopady, pre ktoré hranice nehrajú rolu.

V ideálnom prípade by sa naše konanie nemalo vzájomne potláčať, ale podporovať (viď koncept "súladu politík v prospech udržateľného rozvoja"). To znamená, že by sme nemali prijímať opatrenia, ktoré síce jednému môžu pomôcť, no inému uškodia. A ten iný pritom môže pokojne žiť aj v inom kúte planéty.

Príklad 1. - príklady politík odporujúcich udržateľnému rozvoju

- **Klimatická zmena vs. uhoľné bane** - ak Slovensko na jednej strane prijme záväzky plynúce z Parížskeho dohovoru na klimatickej konferencii COP 21 z decembra 2015 - t.j. záväzok, že pomôžeme udržať globálne oteplenie pod 2, ideálne však pod 1,5 stupňami Celzia oproti predindustriálnej dobe, a teda, že predovšetkým znížime podiel vypúšťaných emisií CO₂, a zároveň v tej istej dobe vláda podpíše dotácie hneďouhoľným baniam na hornej Nitre, tak ide o politiky odporujúce udržateľnému rozvoju. Svojim dielom tak prispievame napríklad k zvyšovaniu hladiny oceánov, či narúšaniu potravinovej bezpečnosti mnohých krajín sveta a tým v druhom slede k environmentálnej migrácii, či rôznym patologickým sociálnym a ekonomickým javom. Riešením by bolo dané dotácie presmerovať do udržateľných riešení, vrátane riešenia sociálnej situácie pracovníkov v tamojšom ťažobnom priemysle.
- **Daňové úniky** - bohaté rozvinuté krajiny, napríklad tie združené v elitnom klube OECD, ktoré držia v rukách nastavenia globálneho finančného systému, umožňujú, aby z tých menej rozvinutých krajín masívne unikali dane, legálne aj nelegálne (CONCORD, 2013). Výsledkom je, že vďaka nespravodlivo nastavenému globálnemu finančnému systému je dnes africký kontinent ako celok čistým darcom Európy (OSN a AÚ, 2015). A to aj napriek všetkým zdrojom na rozvojovú spoluprácu, ktorú tam naše vlády a mimovládne organizácie realizujú, dokonca odtiaľ uniká viac daní, než tvorí celá rozvojová pomoc a zahraničné investície dokopy (Kar a Spanjers, 2015). Tým však krajiny strácajú možnosť rozvíjať sa z vlastných zdrojov, budovať školy či nemocnice z daní firiem pôsobiacich na ich územiach (ActionAid, 2015a, ActionAid, 2015b). Opätovne tak ide o politiky odporujúce udržateľnému rozvoju.

Každodenná realita je však dôkazom, že stále nejde o všeobecne prijímaný prístup. Naopak, predovšetkým západná civilizácia s ďalšími civilizačnými okruhmi v tesnom závесе, volí príliš neudržateľný životný štýl. Produkujeme a spotrebúvame priveľa, neberieme do úvahy negatívne externality (viď slovník pojmov) nášho životného štýlu, využívame svoje postavenie v systéme globálneho obchodu zvýhodňujúce bohatých (medzi ktorých patríme), lovíme priveľa rýb priveľmi drastickým spôsobom, míňame priveľa vody priveľmi nekontrolovaným spôsobom, vypúšťame do ovzdušia priveľa CO₂ a ďalších skleníkových

plynov, ktorými prispievame k zmene klímy a tým okrem iného spôsobujeme sociálne pnutia na celoplanetárnej úrovni.

Údaje o porušovaní rovnováhy sú alarmujúce, ukazuje sa, že dnešné spotrebiteľské a výrobné prístupy nemôžu pri zvyšovaní životného štandardu ľudstva pokračovať nezmeneným spôsobom bez toho, aby sme neprekročili planetárne medze - *the safe operating space for humanity* (Rockström (ed), 2009). Planéta nám obrazne povedané „padá na hlavu“ a ako jedna z bariér presadenia udržateľného rozvoja sa javí byť dlhodobé nastavenie fungovania modernej spoločnosti. Na jednej strane naša neochota vzdať sa určitého štandardu a zároveň na strane druhej pripravenosť masy ďalších ľudí (napr. v Číne či Indii) taký istý štandard prijať. A to aj napriek tomu, že ten štandard neraz ide na úkor kohosi, či čohosi iného.

Príklad 2. - náš štandard na úkor kohosi či čohosi iného

Situácií, v ktorých využívame aj my ako jednotlivci svoju pozíciu na úkor ľudí či prírody inde na planéte, je mnoho. Spotrebiteľ v Európe sa napríklad vďaka svojim bežným nákupom stáva súčasťou dlhého reťazca, ktorého začiatok sa môže spájať s prácou v nedôstojných podmienkach, ničením životného prostredia, porušovaním ľudských práv, či ktorýmkoľvek ďalším rozmerom udržateľného rozvoja.

Za našich tričkom sa môže skrývať devastácia životného prostredia v Strednej Ázii, detská či nútená práca v Indii, zlé pracovné podmienky šičiek v Bangladéši. Za čokoládou zničená biodiverzita, detská práca, nerovné obchodné podmienky. Či sa nám to páči alebo nie, aj naše každodenné spotrebiteľské rozhodnutia nás spájajú s ľuďmi inde na našej spoločnej planéte, s ľuďmi v inej časti spotrebiteľského reťazca. Takisto nás s nimi spája aj naša ekologická stopa – Slováci „prejedia“ ročne ekvivalent 2,5 planéty.

Všetko to, čo sa nám zdá byť také dostupné, je také len preto, lebo si môžeme dovoliť časť nákladov preniesť na plecia niekoho iného. Na plecia ľudí, ktorí sa tomu nedokážu kvôli neférovým vzťahom naprieč planétou brániť. Prípadne to prenesieme na plecia životného prostredia.

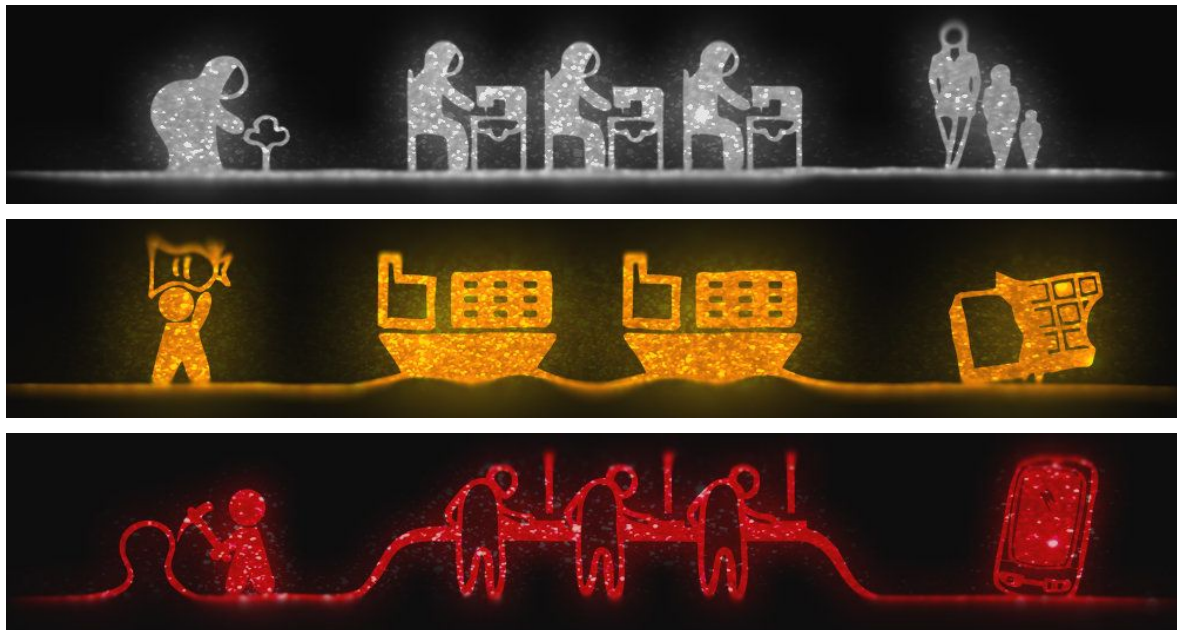
De facto vlastne ide o nesúlad politik v prospech udržateľného rozvoja, len na osobnej individuálnej úrovni.

Princípy udržateľného rozvoja v našich výstupoch: Z pohľadu novinára by práve spomínaná prepojenosť príčin a dôsledkov, s ktorou sa udržateľný rozvoj spája, mohla byť jednou z ciest ako multiperspektívne nazerať na dianie. Idea udržateľného rozvoja zo svojej podstaty nabáda k hľadaniu komplexných vzťahov prekračujúcich hranice krajín a systémov. Už len to vnímanie holistického rozmeru je plusom, či už sa s konceptom udržateľného rozvoja stotožníme alebo nie.

Ak sa napríklad bavíme o migrácii, mali by sme vziať do úvahy jej ekonomický, sociálny a aktuálne čoraz významnejší environmentálny rozmer. A teda nielen riešiť kam, ale aj prečo ľudia migrujú. Inak si nedokážeme predstaviť komplexný obraz, či prípadné riešenia, a

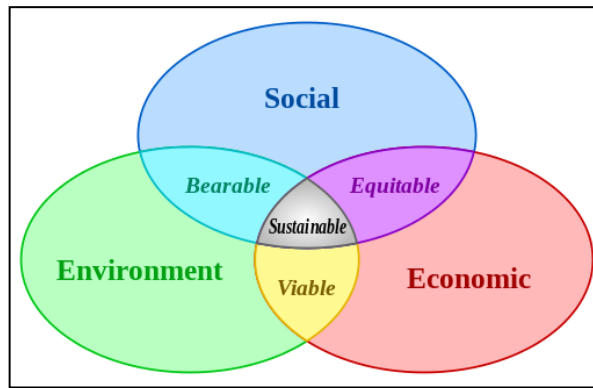
posunúť ich ďalej publiku. Dokonca nám ani nenapadne sa tie iné riešenia či vysvetlenia spýtať respondenta, zvlášť ak sa ponúka také množstvo jednoduchých, zdanlivo logických vysvetlení. A ak sa bavíme o bavlnenom tričku, môžeme vziať do úvahy aj to, ako vznikla bavlna, kto a za akých podmienok ju farbil, či kto určil podmienky, za akých si ho my, ako bohatí spotrebitelia, kupujeme.

Pokusom o žurnalistiku s týmto rozmerom, je séria troch článkov pod názvom *Šťastné a konzumné: ako sa pod stromček dostal váš obľúbený darček* na portáli Sme.sk, v ktorej sme sa na príklade cesty troch vybraných produktov - telefónu, čokolády a trička - snažili ukázať celý výrobný, obchodný a spotrebný reťazec aj s jeho zákutiami.

Koncept trvalo udržateľného rozvoja teda vychádza z tézy, že na Zemi, obrazne povedané, všetko so všetkým súvisí a zároveň, že tento vzťah je nie vždy vyvážený. Stav oceánov má čosi dočinenia s hladom, naše energetické potreby s klimatickou zmenou a tá zas s odolnosťou našich miest, či potravinovou bezpečnosťou. A napríklad rovnosť žien a mužov súvisí s dôstojnou prácou a chudobou. A vlastne so všetkým. A tak všetko navzájom.

V abstraktnejšej rovine si môžeme koncept trvalo udržateľného rozvoja predstaviť prostredníctvom tohto diagramu (obr. 2). **Pozostáva z troch prelínajúcich sa dimenzií – sociálnej, ekonomickej a environmentálnej, ktoré by, čo je veľmi dôležité, mali byť v rovnováhe.** Ako spôsob rozvoja ľudskej spoločnosti hľadá prienik medzi bublinami hospodárskeho a spoločenského pokroku a bublinou plnohodnotne zachovaného životného prostredia.

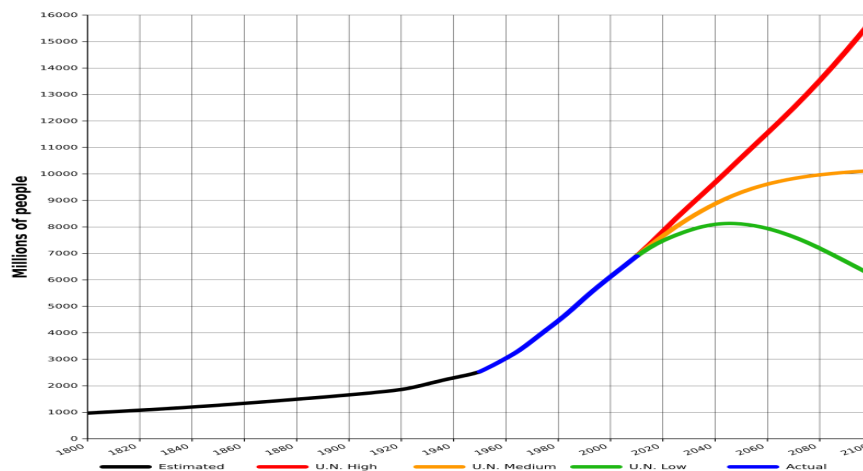

Obr. 2 - sociálna inklúzia, udržateľná hospodárska produkcia, ekologická udržateľnosť

Súčasným i budúcim generáciám by sme vďaka tomu mali zachovať možnosť uspokojovať svoje životné potreby a pritom zachovávať prirodzené funkcie ekosystémov a neznižovať rozmanitosť prírody.

Realita za oponou

Na našej planéte dnes žije viac než 7,4 miliardy ľudí a náš počet neustále rastie. Pritom ešte len pred čosi vyše sto rokmi nás bola len jedna miliarda. Momentálny ročný prírastok predstavuje približne 75 až 80 miliónov ľudí (Cohen, 2010: s. 6, 8). Podľa týchto čísel, ktorým zodpovedá aj stredný odhad rastu svetovej populácie podľa OSN (obr. 3), môžeme predpokladať, že už v roku 2020 by mohla populácia dosiahnuť osem miliárd. Potom by sa síce mohol rast spomaliť, no neustal by úplne, až by sa postupne v roku 2100 dopracoval k vyše 10 miliárdam.

Obr. 3 - Odhad populačného rastu podľa odhadov OSN z roku 2010 (modrá, červená, žltá a zelená) a historických údajov US Census Bureau (čierna). Posledné aktuálne údaje sú modré, červená predstavuje najvyšší predpokladaný rast populácie na 16 miliárd v roku 2100, najnižšia zelená predstavuje pokles na 6 miliárd. Oranžový stredný scenár predpokladá rast na vyše 10 miliárd v roku 2100.

Všetci títo ľudia sa chcú a budú chcieť mať, laicky povedané, dobre. Tí najchudobnejší, ktorých je na svete stále viac ako 1,2 miliardy (OSN, 2015) potrebujú v

prvom rade naplniť svoje základné potreby, prežiť, potrebujú jesť či šatiť sa. Keď sa vymania z kolotoča chudoby, tak začnú využívať výdobytky modernej doby, kvalitnejšie sa stravovať, zvyšovať svoje vzdelanie a vzdelanie svojich detí. Dôsledkom tejto snahy „mať sa dobre“ je ekonomický rast, ktorý je niekoľkonásobne rýchlejší – aktuálne 3,1 percenta ročne (MMF, 2015) – než je rast populácie – 1,1 až 1,2 percenta (Cohen, 2010).

To by mohol byť vo svojej podstate pozitívny znak – implikuje, že ľudia bohatnú. Odhliadnuc od možnosti, že sa dané bohatstvo môže distribuovať nerovnomerne (čo je fakt, ktorému sa budeme prinajmenšom okrajovo venovať v niektorých nasledujúcich kapitolách – nerovnosť medzi krajinami aj v rámci krajín totiž rastie), to však zároveň znamená vyššie nároky na našu planétu. S rastúcim bohatstvom či blahobytom prirodzene rastie aj spotreba. No človek sa nespráva tak, akoby chápal, že to, čo má, mu dáva Zem. Naopak, svojim správaním ohrozuje svoju samotnú existenciu, naráža a prekračuje „planetárne medze“ (viď kapitola Životné prostredie a planetárne medze), píl si konár, na ktorom sedí. Prejedáme si planétu. Ako sme už spomínali, podľa indexu, ktorý vytvorila organizácia World Footprint Network, sme napríklad v roku 2016 minuli 1,6 planéty (viď svetová ekologická stopa).

Svet dneška tak stojí pred obrovskými environmentálnymi výzvami. Mení sa svetové klíma, oceány sú čoraz kyslejšie, teplejšie a znečistenejšie. Zásoby rýb v oceánoch sa povážlivo zmenšujú, niektoré komunity prichádzajú o svoj životný priestor a sú nútené meniť svoje kultúrne návyky, v horšom prípade musia migrovať inam a neraz odídu celkom do stratena.

V tomto bode však treba zdôrazniť, že **hoci koncept udržateľného rozvoja pôsobí ako environmentálna agenda, nie je to tak. Ide o mix perspektív (vrátane tej ekologickej), ktoré by mali byť v rovnováhe.** Na druhú stranu netreba podceňovať ani životné prostredie. Dopady jeho zmien, predovšetkým globálna zmena klímy, ale napríklad aj extrémne znečisťovanie a ničenie oceánov, aké nemá na súši ekvivalent, sa v rámci spätnej väzby vráti späť v problémoch v hospodárstve či v sociálnych problémoch. Medzi nimi môžeme spomenúť napríklad terorizmus, konflikty o vodu či pôdu, (environmentálnu) migráciu a mnohé ďalšie.

Udržateľný rozvoj v praxi

V praxi sa trvalo udržateľný rozvoj snaží porozumieť všetkým globálnym výzvam dovedna. Ako spolu súvisí ekonomický rast a klimatická zmena? Ako súvisí klimatická zmena s migráciou? Akým spôsobom vplýva ekonomické usporiadanie globálneho finančného systému na chudobu, či environmentálne výzvy vo svete? Ako spolu súvisí hlad a decimovanie populácií morských rýb? Ako vplýva na udržateľný rozvoj planéty to, ako si svet predstavujeme (a teda sa k nemu tak aj správame) my z našej rozvinutej a najspotrebnejšej časti sveta? A ako naň vplýva rola tých najchudobnejších? Aj na tieto otázky sa pokúsime zodpovedať.

Odzražiť sa môžeme od novej rozvojovej agendy OSN - Agendy 2030 -, ktorá pozostáva zo 17 Cieľov udržateľného rozvoja.

Obr. 4. Ciele udržateľného rozvoja a ich vzájomné prepojenia

Ciele, ako boli vytvorené aj s ich 169 podcieľmi, sa snažia pokryť čo najširšiu škálu rozvoja spoločnosti. V jeho rámci by sa mali ciele prinajmenšom teoreticky prekrývať a navzájom dopĺňať. Dôraz sa pritom kladie na klimatickú zmenu, bez riešenia ktorej bude napríklad len ťažko možné potlačiť chudobu - negatíva klimatickej zmeny by ostatné výsledky negovali.

Ak napríklad podporíme zdravie, ľudia budú mať viac síl a schopností chodiť do školy či zamestnania. Vďaka tomu zarobia viac peňazí pre svoje rodiny, čím si zaistia lepšie jedlo. A vďaka tomu budú zdravší. A budú mať viac síl chodiť do školy...

Ak okrem toho umožníme ženám pracovať, tak nielenže prinesú do domácnosti ďalší príjem, ale zároveň sa zníži aj počet detí, ktoré privedú na svet. Vďaka tomu sa budú vyššie príjmy deliť medzi menej detí a tie tak budú mať šancu lepšie sa stravovať, mať lepšiu

zdravotnú starostlivosť, či získať kvalitnejšie vzdelanie. A tým prispievať k rozvoju svojej komunity, krajiny, regiónu, planéty.

Takýchto prepojení nájdete medzi cieľmi množstvo. Vidieť to môžete na diagrame (obr. 4), v ktorom sú pri každom cieľi uvedené ďalšie, ktoré s ním úzko súvisia. Ako vyriešiť rastúcu spotrebu však ani tieto ciele uspokojivo neriešia.

V tomto odkaze bit.ly/SDGs_hnoline nájdete sériu 20 obsiahlych článkov, ktoré samostatne mapujú všetkých 17 Cieľov udržateľného rozvoja a proces pred a po ich prijatí.

Agenda 2030

Prípravy novej rozvojovej agendy, ktorá trvala tri roky, sa priamo zúčastnilo až milión ľudí, od politikov, cez akademickú verejnosť a predstaviteľov tretieho sektora, po podnikateľov. Uskutočnilo sa viac než 100 národných a tematických konzultácií, v krajinách globálneho Juhu sa milióny ľudí zúčastnili najväčšieho výskumu verejnej mienky v dejinách OSN. Členské krajiny OSN - 188 z nich - Agendu 2030 oficiálne prijali v septembri 2015 na samite v New Yorku.

Naplnenie tejto agendy pozostávajúcej zo 17 Cieľov udržateľného rozvoja do roku 2030 by malo prispieť k celkovej štrukturálnej a sociálnej transformácii krajín celého sveta s cieľom zachovať zdravú planétu a jej spoločnosť pre budúce generácie. Krajiny sveta by mali zosúladiť svoje fungovanie tak, aby si neškodili navzájom a predovšetkým, aby neškodili spoločnej planéte. Lebo v konečnom dôsledku to uškodí aj im či ich deťom. Ide tak prvýkrát o rozvojový plán, ktorý sa nezaobera len rozvojom krajín globálneho Juhu, ale celého sveta. Záväzky z neho vyplývajúce sa tak týkajú aj vnútorných politík rozvinutých krajín, čo je v tejto oblasti medzinárodných vzťahov veľké novum.

Svoj diel by malo pridať aj Slovensko, ktoré by malo prijať vlastný rozvojový plán - plán implementácie agendy 2030. Nie však čiastkový, len na záujmy Slovenska hľadiaci plán, ale taký, ktorý by zapadol do udržateľného rozvoja Zeme ako jedného komplexného, skrz na skrz prepájaného celku. V teórii. V praxi sa k tomu mnohé, ak nie väčšina krajín, stavajú rezervovane.

Na Slovensku za vonkajšiu časť procesu zodpovedá ministerstvo zahraničia, za vnútornú časť agendy - t.j. tú, ktorá sa má realizovať u nás na Slovensku - má pod patronátom Úrad podpredsedu vlády pre investície a informatizáciu. Pôvodnou ambíciou pritom bolo, aby mal celú agendu na starosti Úrad vlády. Ten by celý proces koordinoval a dozeral aj na plnenie cieľov na jednotlivých ministerstvách. Súvisí to s hierarchiou medzi vládnyimi inštitúciami. Zatiaľ čo ministerstvá medzi sebou si nemôžu dávať "príkazy", úrad vlády tak robiť môže. Ide o model, ktorý sa presadil v podobne veľkých krajinách, ako je Slovensko, napríklad vo Fínsku či Českej republike. U nás sa však nepresadil.

Chronológia trvalo udržateľného rozvoja (TUR)

- Pojem "sustainable development" sa začal objavovať v 70-tych rokoch minulého storočia, na najvyššej úrovni sa presadil po tzv. Brundtlandovej

správe s názvom **Naša spoločná budúcnosť** (Our Common Future)⁴. Od tej doby sa téma TUR stáva čoraz viac prierezovou.

- TUR bol témou konferencie OSN o životnom prostredí a rozvoji na tzv. **Samite Zeme v Rio de Janeiro v roku 1992**. Na stretnutí prijalo 177 národných delegácií **Agendu 21**⁵. Na ňu sa neskôr odvolávajú rôzne programové aj strategické dokumenty TUR.
- Od roku 1992 sa Agenda 21 postupne dostávala do všetkých sfér života. Bolo prijatých viacero deklarácií a stratégií. **Problematika sa preniesla aj do európskych politik.**
- V roku 1997 prijala Európska únia **Amsterdamskú zmluvu**⁶, v ktorej sa koncept trvalo udržateľného rozvoja stal preklenujúcim cieľom všetkých jej politik.
- V roku 2000 predstavitelia krajín OSN prijali **8 Miléniových rozvojových cieľov (Millennium Development Goals - MDGs)**. Hoci v nich TUR nebol explicitne spomínaný a ciele sa zameriavali dominantne na globálny Juh, šlo o najväčšiu rozvojovú iniciatívu v dejinách, ktorá predznamenal posun k TUR ako globálnej stratégii rozvoja.
- V roku 2001 Európa prijala na samite v Göteborgu **Európsku stratégiu trvalo udržateľného rozvoja**. Stratégia poukazovala na konkrétne trendy v rozvoji Európy, ktoré označila za neudržateľné a snažila sa identifikovať konkrétne medzisektorové opatrenia, ktoré by prispeli k tomu, aby sa európske ekonomické, sociálne a environmentálne politiky navzájom podporovali a posilňovali.
- **Slovensko** ako kandidátska krajina v tom období (2001) prijalo vlastnú **Národnú stratégiu TUR**⁷.
- V roku 2005 vláda SR prijala **Akčný plán TUR v SR 2005 až 2010**⁸.
- **Európska únia v roku 2006 zrevidovala Európsku stratégiu TUR z roku 2001**⁹. Zmeny súviseli s prístupím nových členov a meniacou sa situáciou vo svete.
- Východiská Európskej stratégie TUR a jej revidovanej verzie sa ocitli vo viacerých článkoch **Lisabonskej zmluvy platnej od roku 2009**.
- 20 rokov po environmentálnej konferencii OSN v Rio de Janeiro sa konala konferencia známa ako **Rio +20**. Jej účastníci skonštatovali, že ľudstvo pre udržateľnosť urobilo skôr menej než viac a že pred sebou máme ešte dlhú cestu. Vznikol dokument s názvom **Budúcnosť, akú chceme** (The Future We Want, 2012), ktorý otvoril dvere k tesnejšiemu prepojeniu konceptov rozvoja a životného prostredia.

⁴ OSN; Our Common Future, 1987; dostupné na:

<http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>

⁵ OSN; Agenda 21, 1992; dostupné na:

<http://www.unep.org/Documents/Multilingual/Default.asp?documentid=52>

⁶ EÚ; Amsterdamská zmluva, 1997; dostupné na:

<http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf>

⁷ Vláda SR; Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja, 2001; dostupné na:

<http://www.environet.sk/?M=21&lang=sk>

⁸ Vláda SR; Akčný plán trvalo udržateľného rozvoja v SR 2005 – 2010, 2005; dostupné na:

<http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-20307?prefixFile=m>

⁹ EÚ, Revidovaná Európska stratégia trvalo udržateľného rozvoja, 2006; dostupné na:

<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2010917%202006%20INIT>

- Oficiálne k tomu prišlo **v septembri 2015, kedy boli prijaté ciele OSN k trvalo udržateľnému rozvoju** s konkrétnymi indikátormi plnenia. Tie by mali platiť pre všetky krajiny sveta, pričom by mali zohľadňovať ich špecifiká, vyjadrené v kritériách a ukazovateľoch plnenia pre jednotlivé krajiny.

Strategické dokumenty týkajúce sa TUR na medzinárodnej úrovni:

- [Agenda 21](#) (OSN, 1992)
- [Amsterdamská zmluva](#) (EÚ, 1997)
- [Európska stratégia TUR](#) (EÚ, 2001)
- [Deklarácia o TUR z Johannesburgu](#) (OSN, 2002)
- [Revidovaná Európska stratégia TUR](#) (EÚ, 2006)
- [Lisabonská zmluva](#) (EÚ, 2009)
- [Budúcnosť, akú chceme](#) (OSN, 2012)
- [Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development](#) (OSN, 2015)

Dokumenty týkajúce sa TUR na národnej úrovni

- [Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja](#) (2001)
- [Akčný plán TUR v SR 2005 až 2010](#) (2005)
- [Zákon č. 17/1992 Z. z. o životnom prostredí](#) (v znení neskorších predpisov)
- [Konceptcia implementácie Agendy 2030 v externom prostredí](#) (2017)

Prečo sa idea trvalo udržateľného rozvoja ťažko naplňa v praxi

Ako ľudstvo máme v dispozícii prepracovaný analytický aparát, ktorý nám umožňuje identifikovať problémy, pred ktorými dnes stojíme. Máme obrovské množstvo dostupných údajov a ešte väčšie množstvo brilantných mozgov a výkonnej výpočtovej techniky. V zásade vieme čo robiť. A aj napriek tomu pokračujeme v plundrovaní našej planéty, bez reálnej snahy o zmenu. A to aj napriek všetkým dohovorom, agendám či dohodám OSN z roku 2015 aj tým predtým.

Austrália zvýšila dotácie na ťažbu a predaj uhlia, napriek tomu, že ide o kontinent najviac vystavený zmene klímy. Zároveň tiež podpísala klimatický dohovor, v ktorom sa zaviazala, že zníži emisie. Číňania posúvajú tzv. červené limity znečistenia - t.j. ich vlastné indikátory, kedy znečistenie ohrozuje zdravie tamojšieho obyvateľstva -, navzdory potrebe uľaviť vlastným obyvateľom a svetovej klíme. Ani len relatívne zelení Nemci nepostupujú podľa svojich plánov a záväzkov, keď ich emisie rástli aj v roku 2015. A to je len jeden z príkladov.

V čom je problém? Prečo je také ťažké zaistiť, aby bola svetová ekonomika udržateľná pre všetky tie miliardy ľudí dnes a v budúcnosti? Prečo prinajmenšom v tejto chvíli nedokážeme zaistiť, aby planéta dokázala nakŕmiť všetkých a pritom nespotrebovala „sama seba“? Prečo stále žijú množstvá ľudí v chudobe a pracujú v otrockých podmienkach? Prečo nedokážeme zaistiť, aby sme našim potomkom zanechali planétu, akú by sme ju chceli dostať aj my?

Príčin môže byť viac. Jednou z hlavných je, že ide o medzigeneračný problém, keď napriek odporúčaniam Gro Brundtland, aby sme planétu zanechali v stave, v akom by sme ju sami radi našli (OSN, 1987), nemyslíme na budúce generácie. Ide teda zároveň o morálny problém, ktorý filozof Stephen Gardiner zaoberajúci sa etickou stránkou tejto témy nazval, celkom výstižne, „dokonalou morálnou búrkou“ (Gardiner, 2008, s. 26). Budúce generácie sa nám nebudú môcť sťažovať, niekoho, kto už nie je na svete, nebude možné vziať na zodpovednosť za neschopnosť dohodnúť sa a urobiť potrebné kroky k zaisteniu budúcnosti.

V podobnej morálnej búrke sa nachádzajú aj krajiny globálneho Juhu a Severu. Napríklad hoci klimatickú zmenu spôsobili predovšetkým rozvinuté krajiny - ich klimatická zodpovednosť je až desaťkrát vyššia než je tomu u rozvojových krajín (Lapin, 2015) - tá vplýva výraznejšie na krajiny Juhu. Rozvojové krajiny majú zároveň v dispozícii rádovo menej zdrojov sa zmene klímy brániť, kvôli čomu trpia horšími dopadmi na spoločnosť a hospodárstvo. Slabšie dopady v rozvinutých krajinách a to, že sú schopné sa priebežne účinnejšie adaptovať, zároveň znižuje potrebu prijať riešenia, ktoré by mohli prospieť primárne „tým na Juhu“. V tejto nerovnici sa zároveň odráža aj celková nerovnosť na globálnej, ale prenesene aj na lokálnej úrovni v rámci krajín.

Ďalšou prekážkou je skutočnosť, že dané zmeny sa dejú pomaly – z pohľadu človeka a osobite z pohľadu volených politikov. Zvykli sme si na mihajúce sa novinové titulky a relatívne pomalé, kontinuálne planetárne zmeny prehládame. Tvrdenia vedcov, nech sú akokoľvek dobre podložené, sa strácajú v mase iných informácií. Prekričať a neraz aj zničiť kariéru im dokážu skeptici platení lobistickými združeniami. Príkladom je prípad Bena Santera, vedca, ktorý sa významne podieľal na potvrdení ľudstvom spôsobeného globálneho otepľovania. Tohto vedca sa skupina lobistov snažila v očiach verejnosti zdiskreditovať na základe tvrdenia, že upravil výstupy správy Medzivládneho panelu o klimatickej zmene – pritom ich upravil v rámci regulárneho peer review procesu (Oreskes a Conway, 2010, s. 2 – 5). Zároveň sa tiež ťažko prezentujú potenciálne negatívne dopady, ktorým sa podarilo predísť. Nikdy sa totiž nestali. Kvôli tomu sa však voličom ťažko dokazuje účelnosť vynaložených prostriedkov. Pomalé sú zmeny aj z pohľadu politikov – ich obzor obvykle siaha maximálne jedno či dve volebné obdobia dopredu, čo neprispieva k prijímaniu dlhodobých riešení.

Kritický pohľad na agendu udržateľného rozvoja

Z mocenského hľadiska tejto agende, ale aj rozvoju spojenému s potláčaním chudoby či hladu, **dominuje diskurz postavený na trhových riešeniach. A teda ekonomická dimenzia, pričom tie ostatné sú zatláčané do úzadia, hoci by z podstaty udržateľného rozvoja mali byť v rovnováhe.** Pod trhovými riešeniami si môžeme predstaviť presadzovanie voľného trhu, otváranie sa krajín trhom - ich liberalizácia, aplikovanie princípov úspor z rozsahu (economy of scale), minimalizovanie štátu.

Tento dominujúci diskurz môžeme považovať za dôsledok angažovanosti vplyvných inštitúcií (Svetová obchodná organizácia - WTO, Svetová banka, Medzinárodný menový fond, a.i.), ktoré na tejto logike stoja a prirodzene ju aj presadzujú. A to často aj napriek tomu, že sa nepreukázali jednoznačné, všeobecne aplikovateľné klady tohto prístupu, v

mnohých prípadoch sa zároveň ukázali byť výsledky negatívne, a na druhej strane dobré výsledky dosiahli aj krajiny, ktoré siahli po iných postupoch (George, 2010)¹⁰.

Hoci sa situácia pomaly mení, vo výhodnejšej pozícii tých, ktorí určujú pravidlá, boli donedávna len rozvinuté krajiny a ich obyvatelia (vrátane nás). Na druhej strane pomyselnej mocenskej škály stoja prehliadaní predstavitelia krajín globálneho Juhu (Gayatri Spivak, 1999), veľké množstvá chudobných s veľmi obmedzenými možnosťami ovplyvniť cestu vlastného rozvoja. Riešenia spoločenských, ekonomických a environmentálnych problémov sa však nedajú priniesť bez toho, aby sme nevzali do analytickej úvahy najmä východiská správania a konania chudobných a ich záujmy, čoby najslabších článkov udržateľného rozvoja ako celku. Tieto nerovné pozície v kontexte sa žiada pri analýze zohľadniť aj v médiách.

V médiách sa dominujúci diskurz prejavuje tým, že len povrchné, ak vôbec, reflektujú iné pozície a pohľady na udržateľný rozvoj a témy v ňom obsiahnuté. Príkladom, na ktorom si môžeme predstaviť jeho účinok, je nezohľadňovanie perspektívy menej rozvinutých krajín a chudobných ľudí s ich špecifickým napojením na životné prostredie - sú s ním totiž kvôli okolnostiam zviazaní omnoho viac než ľudia v rozvinutých krajinách. Pre nás značí znečistená rieka čosi celkom iné ako pre rybársku komunitu v delte Nigeru. No riešenia určované vplyvnými krajinami tento rozdiel nie vždy berú do úvahy. Postupy účinné v rozvinutej časti sveta medzi rozvinutými krajinami navzájom, nie sú automaticky použiteľné v inej časti sveta (inak povedané, nemali by sme využívať prístup "podľa seba, súdím teba" a radšej šíť postupy na mieru). Médiá tieto uhly pohľadu nie vždy zachytia. Skôr naopak.

Riešenia, ktoré tak ako rozvinuté krajiny prinášame tým menej rozvinutým, pritom môžu celé komunity napríklad nechať v pomyselnom vzduchoprázdne. Staré štruktúry im miznú - napríklad industrializácia vťahuje nových ľudí z vidieka do miest, no zároveň pretŕha sociálne väzby a na ne naviazané sociálne služby postavené na rodine či komunite -, ale náhradné neprináša. V makrorovine zas rozvojové krajiny neraz zavádzajú ekonomické opatrenia, na ktoré nie sú pripravené. Nedokážu čerpať ich výhody a sú len vystavené napospas tým, ktorí ich čerpať dokážu. Zhodou náhod tým, ktorí pravidlá nastavujú. Toto sú tiež niektoré z opomínaných pohľadov, ktorým bráni dominantný diskurz.

Na zopakovanie: Na dominantnom diskurze nie je negatívom, že by musel byť zákonite nesprávny. Negatívom je, že je dominantný a valcuje iné, ktoré tiež zákonite nemusia byť nesprávne. Tým môže zamedzovať hľadaniu iných, rôznorodých alternatívnych riešení. K jeho pôsobeniu môže prispievať zodpovedajúce rámovanie.

Na zamyslenie: Aj samotný udržateľný rozvoj predstavuje určitý diskurz - a tak ho aj treba vnímať, nie ako jediný a správny prístup. Pri takýchto plánoch ide vždy o nejakú metaforu, konceptualizáciu, ktorá však môže lepšie alebo horšie zodpovedať realite.

Záver

„... presúvate sa do nových oblastí a množíte sa a množíte až dovtedy, kým nespotrebujete všetky prírodné zdroje, a tak jedinou možnosťou ako prežiť, je rozšíriť sa do ďalšej oblasti. Na tejto planéte existuje aj iný organizmus, ktorý sa riadi takouto schémou. Vieš, ktorý to je? Vírus. Ľudské bytosti sú choroba, rakovina tejto planéty. Ste mor a my sme liek ...“

¹⁰ Konkrétnejšie budeme o tejto téme hovoriť v nasledujúcej kapitole o globalizácii a obchode.

Opätovne si pomáhajúc citátom z populárnej fikcie sa presúvame k záveru podkapitoly venovanej teoretickým poznatkom o udržateľnom rozvoji a ich implikáciám pre médiá. Ľudstvo, ktoré je čoraz bohatšie a početnejšie, si samo píl konár, na ktorom sedí. Svojim správaním systematicky dosahuje a prekračuje takzvané planetárne medze, čím v mnohých prípadoch nezvratne mení globálny ekosystém a jeho jednotlivé komponenty v takom bezprecedentnom rozsahu, že ohrozuje samotnú svoju existenciu. Človek doslova mení planétu v takej dosiaľ nevidanej miere, že niektorí vedci hovoria, že sme vstúpili do novej geologickej epochy – do antropocénu (Zalasiewicz (ed.), 2010) – epochy človeka.

Pri riešení tejto situácie svet prijal novú paradigmu rozvoja – trvalo udržateľný rozvoj. Tá by mala prostredníctvom nájdania rovnováhy medzi tromi jeho dimenziami – sociálnou inklúziou, udržateľnou hospodárskou produkciou a ekologickou udržateľnosťou – zaistiť, že za sebou zanecháme svet, v ktorom aj naši potomkovia budú môcť žiť plnohodnotné životy.

V rovine diskurzu však môžeme vnímať, že jedna z dimenzií je zdôrazňovaná, čím sa navrhovaná rovnováha narúša v prospech ekonomickej zložky, čo môže ohroziť celkovú realizáciu tejto myšlienky do praxe. Zároveň diskurz opomína pri riešení reflektovať pozície prehliadaných, bez zohľadnenia ktorých je ťažko mysliteľné nastaviť efektívne riešenie situácie celku.

4. Praktická časť

V tejto krátkej podkapitole sa zamyslíme nad tým, ako (ne)býva a ako by mohol byť udržateľný rozvoj, respektíve témy obsiahnuté v udržateľnom rozvoji, reflektovaný v médiách tak, aby na jednej strane odrážali všetky jeho dimenzie v celej ich komplexnosti a zároveň, aby zahŕňali viaceré možné pohľady na rozvoj našej spoločnej planéty, perspektívy prichádzajúce z rôznych častí sveta, či z rôznych úrovní sociálnej hierarchie.

Odpovede sa pokúsime nájsť na dvoch modelových príkladoch článkov, pri ktorých si budeme klásť otázky, ktoré sme si vyskúšali v predošlých kapitolách.

Beauty of Bali under threat from pressures of mass tourism

For years [Bali](#), the pearl among the Sunda Islands, has been touted as an earthly paradise, thanks to its tropical landscapes, its white sandy beaches, the tormented beauty of its Hindu temples and its inhabitants' reputation for

Tourism in Indonesia: Strong Growth Visitor Arrivals on Bali 26 June 2015

A total of 1,555,609 foreign tourists have visited the island of Bali, the most popular tourist destination in Indonesia, in the first five months of 2015, an 11.3 percentage point growth from the same period last year. Given that the number of

kindness and tolerance.

But this idyllic spot may soon be a thing of the past, with the threat of Bali – population 3.5 million – changing beyond recognition, a prey to the accumulated effects of mass tourism, unbridled consumption of resources and environmental collapse.

"From the 1970s onwards Bali really became a tourist destination," says Wayan Suardana, head of Walhisimilan, a conservation group campaigning for the environment. "But to begin with it was mainly cultural tourism. Now we are seeing mass tourism. And that's a problem."

Hundreds of hotels use up a large share of freshwater reserves, with each four-star room consuming 300 litres a day. "By 2015 Bali could be facing a drinking water crisis," Suardana says.

More than a million visitors came to Bali in 2001. The figures for 2011 suggest that numbers have more than doubled since, ultimately unaffected by the [2002 terror attack](#), which left 202 dead, including many Australians. Every year 700 hectares of land is lost to hotels, luxury housing for rich foreigners or just roads to improve connections on the island. Every day some 13,000 cubic metres of waste is dumped on public tips and only half is recycled. With 13% more cars on the roads every year, the steadily increasing traffic causes massive jams.

In an attempt to mitigate the ill effects of mass tourism on the local Hindu culture – an exception in largely Muslim [Indonesia](#) – the authorities have introduced environmental legislation. One of its provisions makes it compulsory for resorts to be set back at least 150 metres from beaches, with no hotels within 5km of Hindu temples.

So far this initiative has made no difference. Efforts to decentralise government in Indonesia – a patchwork of 17,000 islands with a population of 240 million – have given a disproportionate share of power to the *bupati* (elected high sheriffs), who run areas roughly equivalent to a British county. The *bupati* are not in favour of the new law. "The law on environmental protection has been passed but the *bupati*, who have financial interests and are hand-in-glove with property developers, have done all they can to prevent the law from being enforced," alleges the deputy leader of Bali's regional assembly, Ketut Adnyana.

"Local leaders have no long-term perspective," he adds. "They want a quick return on investments and tourism allows that. The irony is that one day, when development has reached a certain level, visitors will no longer find what they seek here."

In January 2011, the governor of Bali, Made Mangku Pastika, issued a ban on new buildings in heavily developed areas, warning that Bali was in danger of becoming a sterile land bristling with concrete. The ban is far from popular with investors.

"Tourism is partly due to the attraction of our culture: if mass tourism develops in a way that threatens our culture, we will lose our specific attraction," says Ida Bagus Ngurah Wijaya, head of the Bali tourist board and the owner of a hotel at Sanur, a prime destination.

"We have used culture as merchandise," says poet and theatre director Ketut Yuliarsa, a native of Ubud. He is horrified by the turn of events. "The Balinese are deeply

foreign tourists usually peaks in the period June-September it is most likely that the government's target of welcoming 4 million foreign tourists on Bali in 2015 will be achieved, or exceeded. Most tourists that visit Bali originate from Australia, China and Japan.

The significant growth of tourism numbers in the first five months also implies that there has been limited negative influence caused by the Indonesian government's reluctance to block several executions. In January 2015, despite fierce international resistance, Indonesia allowed the execution of five foreigners (from Brazil, the Netherlands, Malawi, Nigeria, and Vietnam) and one Indonesian citizen who were all found guilty of drug trafficking. These executions temporarily led to diplomatic tensions as the Netherlands and Brazil recalled their ambassadors. Then, in April 2015, seven more foreigners (from Australia, Nigeria and Brazil) and one Indonesian citizen were executed for smuggling or distributing drugs in Indonesia. This led to troubled diplomatic relations between Australia and Indonesia. Meanwhile, earlier this week, a Frenchman (drug trafficker) lost its appeal against his death sentence.

To boost development of the tourism industry on Bali, the government and other stakeholders are eager to pay more attention to the island, including the provision of accommodation (with high quality facilities), infrastructure development as well as tackling safety issues and enhancing the quality of local human resources. For example, the Indonesian government is planning to construct a two-runway international airport at Singaraja (North Bali) as well as a toll road from the capital city of Denpasar to Gilimanuk (West Bali).

Bali, which has been a popular destination for foreigners since the 1930s, is one of the islands that receives special attention from the government in order to achieve the government's middle-term target of attracting about 20 million foreign tourists by 2020 in the whole archipelago.

The marketing budget of the Indonesian government was raised fourfold to IDR 1 trillion (approximately USD \$75 million) for 2015. This budget will be primarily used to promote Bali, Jakarta, Bintan and several islands of Batam (near Singapore) to the international audience. Together these areas account for about 90 percent of Indonesia's revenue from foreign tourists.

The government is eager to compete with regional neighbours Malaysia, Singapore and Thailand. Although Indonesia is the largest country in the Southeast Asian region and contains ample attractions for tourists, it lags behind in terms of attracting foreign tourists, welcoming less than half the foreign tourists than its regional peers. In 2014 Indonesia welcomed 9.4 million foreign tourists, much less compared with Thailand (24.8 million) and Malaysia (27.4 million).

One of the strategies of the Indonesian government to attract more tourists is the granting of visa-free entrance to citizens of 30 countries for a holiday with the maximum duration of 30 days. According to Indonesian state news agency Antara this new policy comes into effect on 1 July 2015. By waiving visa requirement for these 30 countries, the government targets to increase the number of foreign tourist arrivals by around 5 percent to 10 million in 2015.

These 30 countries are Austria, Bahrain, Belgium, Britain,

attached to their religion and culture: they spend a lot of time in the temples and respect the ritual. But mass tourism has upset such practices: the diversity of local cultures and the specific character of certain rites are being harmonised. Foreigners are offered a standardised package," the poet explains.

It is all the more difficult to halt such trends, because the travel trade does have a positive side. "People are better off, living standards have improved. Many Balinese are unaware of the changes going on," Yuliarsa says.

"Four-fifths of Balinese society is deeply committed to daily worship," says Audrey Lamou, who headed the Alliance Française on the island for several years. "But some youths, who must pay a form of monetary compensation to their village when they cannot attend ritual gatherings, are fed up with such strict rules."

At the same time, "the Balinese are increasingly obsessed with easy money," Lamou says. "Institutions such as gamelans [musical ensembles] are dying out and the Balinese language is gradually losing ground to the official language of Indonesia. With such massive changes it sometimes looks as if, in cultural terms, the population is heading for disaster."

Compared with other holiday venues in south-east Asia, Bali has retained much of its magic, at least in the areas so far spared by mass tourism. But if nothing is done to halt current trends, it may suffer the same fate as other dream destinations.

This article originally appeared in [Le Monde](#)

Dostupné

na:

<http://www.theguardian.com/world/2012/aug/07/bali-tourism-threatens-natural-beauty>

Canada, China, the Czech Republic, Denmark, Finland, France, Germany, Hungary, Italy, Japan, Kuwait, Mexico, the Netherlands, New Zealand, Norway, Oman, Poland, Qatar, Russia, South Africa, South Korea, Spain, Sweden, Switzerland, the United Arab Emirate and the United States. Fifteen other countries, mostly located in Southeast Asia, were already exempted from tourist visa requirements.

<http://www.indonesia-investments.com/news/news-columns/tourism-in-indonesia-strong-growth-visitor-arrivals-on-bali/item5681>

Pokúste sa sami pre seba použiť otázky z kapitoly 1. Nájdete ich aj v tomto odkaze bit.ly/KAD_otazky Sú to dva celkom hraničné príklady, no práve na nich sa dá vidieť rozdiel v prístupoch, pozíciách autorov, prijímateľov obsahu, poňatých perspektívach.

V prvom článku napríklad zreteľne vidieť snahu pokryť všetky tri dimenzie udržateľného rozvoja a zároveň dať hlas miestnej komunite. Druhý článok na miestnu komunitu myslí maximálne pri jej príprave ako kvalitnej pracovnej sily. Kvalitu života tejto pracovnej sily, narozdiel od kvality hotelových sietí a letiskových runwayí, si nevšúma. Otázka je samozrejme, kto ku komu hovorí - ten druhý text je napríklad zjavne biznis orientovaný, reflektuje len záujmy jednej strany - predstaviteľov turistického priemyslu či vlády, ktorá z neho profituje. A investorov, veď aj holandský vydavateľ sa živí investíciami v Indonézii. Ten prvý text je určený širšiemu publiku v Európe. A hoci je písaný Európanom z francúzskeho Le Monde, zohľadňuje miestne perspektívy.

A čo autori hovoria a čo naopak nehovoria? To samozrejme súvisí s tým, kto a komu to píše. Investičná firma neupozorní na negatíva potenciálnej investície. V druhom článku sa tak napríklad nedozvieme nič o negatívnych externalitách podnikania, či už environmentálnych alebo sociokultúrnych - aj napriek tomu, že je článok zameraný práve na ekonomický rozmer, zatiaľ čo ten prvý tieto rozmery zohľadňuje. Pri výrazových prostriedkoch si môžeme všimnúť napríklad fotografie - zatiaľ čo vo fotke pri prvom článku môžeme vidieť odkaz na nerovnosť či komercializáciu miestnej kultúry, druhá perexová fotografia ukazuje v zlate odetú hinduistickú postavu.

Na záver si napokon môžeme sami zodpovedať otázku, kam nás vlastne autori smerovali...

Použité zdroje¹¹

- ACTIONAID, 2015a. An Extractive Affair. How one Australian mining company's tax dealings are costing the world's poorest country millions.
http://www.actionaid.org/sites/files/actionaid/malawi_tax_report_updated_table_16_june.pdf
- ACTIONAID, 2015b. Levelling up: Ensuring a fairer share of corporate tax for developing countries.
<http://www.actionaid.org/publications/levelling-ensuring-fairer-share-corporate-tax-developing-countries>
- BRANDT, W. 1980. The Brandt Report. [Online.] In: Share The World's Resources. Dostupné na:
<http://www.sharing.org/information-centre/reports/brandt-report-summary>
- COHEN, J. E. 2010. Beyond Population: Everyone Counts in Development. [Online.] In: Working Paper of Center for Global Development. Dostupné na:
http://www.cgdev.org/files/1424318_file_Cohen_BeyondPopulation_FINAL.pdf
- CONCORD, 2013. Spotlight on Policy Coherence for Development 2013,
<http://concordeurope.org/2013/09/17/spotlight-on-eu-policy-coherence-for-development/>
- GARDINER, S. 2008. A Perfect Moral Storm: Climate Change, Intergenerational Ethics, and the Problem of Corruption. In: VANDERHEIDEN, S. (eds.): Political Theory and Global Climate Change. Cambridge: The MIT Press. s. 25 – 42.
- GEORGE, C. 2010. Pravda o obchode: Skutočné dôsledky liberalizácie. Bratislava : Nadácia Pontis 2011.
- KAR a SPANJERS, 2015. Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2004-2013, Global Financial Integrity
<http://www.gfintegrity.org/report/illicit-financial-flows-from-developing-countries-2004-2013/>
- McCANN, G.; McCLOSKEY, S. 2011. Od lokálneho ku globálnemu: Kľúčové problémy rozvojových štúdií. Bratislava : Nadácia Pontis 2011.
- MMF, 2015. World Economic Outlook: Adjusting to Lower Commodity Prices [Online]. Dostupné na: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/02/pdf/text.pdf>.
- ORESKES, N., CONWAY, E. M. 2010. Merchants of Doubt: How a Handful of Scientists Obscured the Truth on Issues from Tobacco Smoke to Global Warming. New York: Bloomsbury Press.
- OECD: Framework for Policy Coherence for Sustainable Development (PCSD); 2015. <http://www.oecd.org/pcd/TOOLKIT%20FRAMEWORK%20FOR%20PCSD.pdf>
- OSN. 1987. Our Common Future [Online.] UN-Documents.net
- OSN, 2015. The Millennium Development Goals Report 2015.
http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%2

¹¹ Berte prosím prevedenie zoznamu zdrojov s rezervou, formálne je takisto len v draftovej podobe.

[0\(July%201\).pdf](#)

- OSN a AÚ, 2015. Illicit Financial Flow: Report of the High Level Panel on Illicit Financial Flows from Africa, http://www.uneca.org/sites/default/files/PublicationFiles/iff_main_report_26feb_en.pdf
- ROCKSTRÖM, J. (ed). 2009. A safe operating space for humanity. In: Nature. Vol. 461, No. 24 (2009), pp. 472 – 474.
- SOLOW, R. Thomas Piketty Is Right. In New Republic. 23.4.2014. <https://newrepublic.com/article/117429/capital-twenty-first-century-thomas-piketty-reviewed>
- SPIVAK, G. Can the Subaltern Speak?. 1999. In: A Critique of Postcolonial Reason: Toward a History of the Vanishing Present. Harvard University Press.
- SZTOMPKA, P. 2003. The Sociology of Social Change. Oxford: Blackwell Publishers.
- THE MATRIX. 1999. Quotes for Agent Smith (Character). [Online.] In: www.imdb.com.
- WELLS, H. G. 1923. Men Like Gods. [Online.] In: Project Gutenberg Australia. <http://gutenberg.net.au/ebooks02/0200221.txt>
- WIKIPEDIA.ORG. 2012. World population chart, from 1800 to 2100. https://en.wikipedia.org/wiki/World_population
- ZALASIEWICZ, J. (ed.). 2010. The New World of Anthropocene. In: Environmental Science & Technology Viewpoint. Vol. 44 (2010). pp. 2228 – 2231.